

Η διεθνής διάσταση στον συντονισμό και στην εναρμόνιση των νόμων για τα ναρκωτικά

Αθηνά Γιαννακούλα, Δικηγόρος - ΔΝ

1. Εισαγωγή

Η αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών μέσω του ποινικού δικαίου συνιστά αντικείμενο για το οποίο κατεξοχήν αναπτύσσονται πρωτοβουλίες ρύθμισης στους κόλπους της διεθνούς συνεργασίας¹. Διεθνείς συμβάσεις, κυρίως του ΟΗΕ, έχουν λειτουργήσει ως οδηγοί στη διαμόρφωση των εθνικών νομοθεσιών πολλών κρατών, και μάλιστα διατηρούν τη σημασία τους δεκαετίες μετά τη θέση τους σε ισχύ.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, η καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών αποτέλεσε έναν από τους τρεις θεμελιακούς άξονες της ποινικής αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μαζί με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία², και ένα από τα πρώτα πεδία για τα οποία θεσπίστηκαν ενωσιακοί ποινικοί κανόνες³.

¹ Σ. Παύλου, Ναρκωτικά. Δογματικά & Ερμηνευτικά Προβλήματα των Ποινικών Διατάξεων του Κώδικα Νόμων για τα Ναρκωτικά, 3^η έκδ., 2008, σ. 60 επ., Η. Ghodse (ed.), International drug control into the 21st century, 2008, σ. 1.

² Η καταπολέμηση της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών ουσιών εντάχθηκε εξ αρχής ρητά στο αντικείμενο της αρμοδιότητας της Ένωσης στο πεδίο του ποινικού δικαίου. Βλ. διαδοχικά:

– άρθρο Κ.1 ΣΕΕ βάσει της Συνθήκης του Μάαστριχτ («Για τους σκοπούς της επίτευξης των στόχων της Ένωσης [...], τα κράτη μέλη θεωρούν τους κατωτέρω τομείς ως θέματα κοινού ενδιαφέροντος: [...]4) καταπολέμηση της τοξικομανίας στο βαθμό που ο τομέας αυτός δεν καλύπτεται από τα σημεία 7), 8) και 9), [...] 7) δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, 8) τελωνειακή συνεργασία, 9) αστυνομική συνεργασία για την πρόληψη και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του λαθρεμπορίου ναρκωτικών και άλλων σοβαρών μορφών διεθνούς εγκληματικότητας [...]»),

– άρθρα 31ε ΣΕΕ βάσει της Συνθήκης του Άμστερνταμ και 31§1ε βάσει της Συνθήκης της Νίκαιας («Η από κοινού δράση για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιλαμβάνει τα εξής: [...] ε) προοδευτική θέσπιση μέτρων για τον καθορισμό ελάχιστων κανόνων ως προς τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως των αξιόποινων πράξεων και τις ποινές στους τομείς της οργανωμένης εγκληματικότητας, της τρομοκρατίας και της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών») και

– άρθρο 83§1 ΣΕΕ βάσει της Συνθήκης της Λισσαβώνας («Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω οδηγιών, μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαίτερως σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, η οποία απορρέει ιδίως από τη φύση ή τις επιπτώσεις των αδικημάτων αυτών ή λόγω ειδικής ανάγκης να καταπολεμούνται σε κοινή βάση. Οι εν λόγω τομείς εγκληματικότητας είναι οι εξής: [...] παράνομη εμπορία ναρκωτικών [...]»), που αποτελεί το *ισχύον σήμερα δίκαιο*.

³ Βλ. ήδη κοινή δράση 96/750/ΔΕΥ, της 17ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την προσέγγιση των νομοθεσιών και των πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της τοξικομανίας και για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών (όπου εντελώς στοιχειώδη αναφορά σε ποινικές διατάξεις), και απόφαση-πλαίσιο 2004/757/ΔΕΥ, της 25ης Οκτωβρίου 2004, για τη θέσπιση ελάχιστων διατάξεων σχετικά με τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων και τις ποινές που ισχύουν στον τομέα της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών (η οποία σχολιάζεται στη συνέχεια).

Εξάλλου, εξαιτίας της σοβαρότητας του προβλήματος, έχουν κατά καιρούς υιοθετηθεί «εξαιρετικά» μέτρα αντιμετώπισής του (όπως είναι η ποινικοποίηση του ξηπλύματος βρώμικου χρήματος και η εκτεταμένη δήμευση), τα οποία μέσω της διακρατικής συνεργασίας εισάγονται σε περισσότερες νομοθεσίες και σταδιακά εξελίσσονται ως προς την αυστηρότητα αλλά και το εύρος εφαρμογής τους.

Σήμερα, το διεθνές νομικό πλαίσιο για τα ναρκωτικά βρίσκεται μπροστά σε νέες προκλήσεις αποτελεσματικότητας, ιδίως λόγω της σύνδεσης με το πάντα ισχυρό οργανωμένο έγκλημα αλλά και με το αναδυόμενο κυβερνοέγκλημα⁴. Καθώς, λοιπόν, πολλές από τις ρυθμίσεις του εθνικού μας ποινικού δικαίου που παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν στο παρόν σεμινάριο κατάγονται από το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο, και ενδέχεται να επηρεαστούν ξανά στο μέλλον από τούτα, είναι σημαντική μια συνοπτική επισκόπηση των βασικών νομικών εργαλείων της διακρατικής συνεργασίας στο πεδίο της καταπολέμησης μέσω του ποινικού δικαίου της εγκληματικότητας που σχετίζεται με τα ναρκωτικά.

2. Το νομικό πλαίσιο σε διεθνές επίπεδο (ΟΗΕ)

Από το πλήθος των νομικών εργαλείων που έχουν υιοθετηθεί για τα ναρκωτικά κυρίως στους κόλπους της Κοινωνίας των Εθνών και του ΟΗΕ ήδη από το 1912⁵, κρίσιμες είναι πλέον οι τρεις πιο πρόσφατες διεθνείς συμβάσεις του.

2

2.1. Ενιαία σύμβαση του ΟΗΕ για τα ναρκωτικά του 1961 (& τροποποιητικό πρωτόκολλο 1972)

Το πρώτο σημαντικό σχετικό εργαλείο είναι η Ενιαία Σύμβαση για τα Ναρκωτικά του 1961⁶, η οποία ενοποίησε και αντικατέστησε τα προηγούμενα συναφή νομικά εργαλεία του ΟΗΕ. Έθεσε κανόνες και όρια σχετικά με τη νόμιμη καλλιέργεια, παραγωγή και κυκλοφορία των ναρκωτικών ουσιών του παραρτήματός της, ενώ προέβλεψε την ίδρυση και τον τρόπο λειτουργίας του Διεθνούς Συμβουλίου Ελέγχου Ναρκωτικών (INCB), με ανάλογες αρμοδιότητες⁷. Σε ό,τι αφορά το ποινικό δίκαιο, το άρθρο 36 της σύμβασης καλεί τα συμβαλλόμενα κράτη να εξασφαλίσουν, με την επιφύλαξη των συνταγματικών τους διατάξεων, ότι μια σειρά από πράξεις

⁴ Βλ. την Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Ασφάλεια (COM(2015) 185 τελικό), ιδίως σ. 16-17 και 23, και συναφώς Α. Giannakoula, The European Agenda on Security – A Comment, European Criminal Law Review 2016, σ. 104 και 108.

⁵ Βλ. σχετική απαρίθμηση σε <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=6&subid=A&clang=en>.

⁶ Τέθηκε σε ισχύ στις 13 Δεκεμβρίου 1964. Η Ελλάδα την κύρωσε στις 6 Ιουνίου 1972 (ν.δ. 1105/1972). Στις 12 Ιουλίου 1985 κύρωσε το τροποποιητικό της πρωτόκολλο (ν. 1549/1985), που είχε τεθεί σε ισχύ στις 8 Αυγούστου 1975.

⁷ Άρθρα 9-15 της σύμβασης. Βλ. περαιτέρω <https://www.incb.org/>.

καλλιέργειας, παραγωγής, διακίνησης και κατοχής ναρκωτικών που αντίκεινται στη σύμβαση συνιστούν ποινικό αδίκημα όταν τελούνται με πρόθεση, και ότι τα σοβαρά αδικήματα εξ αυτών θα τιμωρούνται επαρκώς, δηλαδή με στερητική της ελευθερίας ποινή⁸. Η διάταξη καλεί επίσης σε ποινικοποίηση της συμμετοχής, της απόπειρας και της προπαρασκευής των λοιπών αδικημάτων και των σχετικών οικονομικών δοσοληψιών, καθώς και σε αναγνώριση αλλοδαπών καταδικαστικών αποφάσεων για τη θεμελίωση της υποτροπής. Δεν εντάσσει τη χρήση ναρκωτικών ουσιών στις προς ποινικοποίηση πράξεις και προβλέπει άλλα μέτρα αντιμετώπισης των χρηστών (θεραπεία, εκπαίδευση, κοινωνικοποίηση κ.λπ.), τα οποία συστήνει στα κράτη ως *πρόσθετα ή εναλλακτικά* και για τις περιπτώσεις όπου ο χρήστης είναι δράστης αδικήματος περιγραφόμενου στη σύμβαση⁹. Περιέχει ακόμη διάταξη για την κατάσχεση και δήμευση των ναρκωτικών και των μέσων τέλεσης των εγκλημάτων¹⁰, αλλά και για τη ρητή δυνατότητα υιοθέτησης αυστηρότερων ρυθμίσεων από τους εθνικούς νομοθέτες¹¹. Όπως είναι εμφανές, η σύμβαση του 1961 αποτέλεσε εργαλείο προωθημένο και ενδεικτικό της στήριξης της αντιμετώπισης του προβλήματος στην καταστολή.

2.2. Σύμβαση του ΟΗΕ για τις ψυχοτρόπους ουσίες του 1971

Το δεύτερο σημαντικό εργαλείο είναι η σύμβαση για τις ψυχοτρόπους ουσίες του 1971¹², η οποία συμπλήρωσε εκείνη του 1961. Εισηγήαγε ρυθμίσεις για τη νόμιμη κατασκευή, εμπορία και διακίνηση, εισαγωγή και εξαγωγή ουσιών που δεν καλύπτονταν από την προηγούμενη σύμβαση. Επανέλαβε, όπως ήταν αναμενόμενο, το αίτημα για ευρεία ποινικοποίηση συμπεριφορών, ακολουθώντας πάντως διαφορετική διατύπωση σε σύγκριση με την παλαιότερη σύμβαση, καθώς

⁸ Άρθρο 36§1 της σύμβασης: «α) Με την επιφύλαξη των συνταγματικών του διατάξεων το κάθε Μέρος θα υιοθετήσει τα αναγκαία μέτρα έτσι, ώστε η καλλιέργεια και παραγωγή, η βιομηχανική παρασκευή, η εκχύλιση, η παρασκευή, η κατοχή, η προσφορά, η έκθεση για πώληση, η διανομή, η αγορά, η πώληση, η παράδοση, σε οποιαδήποτε μορφή, η μεσιτεία, η αποστολή, και αυτή που είναι σε διαμετακόμιση, η μεταφορά, η εισαγωγή και εξαγωγή ναρκωτικών, που δεν είναι σύμφωνες με τις διατάξεις της Σύμβασης αυτής, ή κάθε άλλη πράξη, η οποία, κατά τη γνώμη του Μέρους που ειπώθηκε, θα ήταν αντίθετη με τις διατάξεις της Σύμβασης αυτής, αποτελούν παραβάσεις ποινικά κολάσιμες, όταν γίνονται αυτές από πρόθεση και για να τιμωρούνται οι βαριές παραβάσεις με την κατάλληλη ποινή, ιδιαίτερα με την ποινή φυλάκισης ή άλλων ποινών που στερούν την ελευθερία. β) Εκτός από τις διατάξεις που αναφέρονται στο ανωτέρω εδάφιο, όταν οι παραβάσεις αυτές διαπράττονται από άτομα που κάνουν κατάχρηση ναρκωτικών, τα Μέρη θα μπορούν, αντί να καταδικάσουν αυτά, ή να εκδώσουν απόφαση ποινικής δίωξης αυτών ή συμπληρωματικά με την καταδίκη ή την έκδοση απόφασης ποινικής δίωξης αυτών να υποβάλλουν τα άτομα αυτά σε θεραπεία, διαφύτιση, αποθεραπεία, αποκατάσταση και επανένταξη αυτών στην κοινωνία, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 38» (το κείμενο προέρχεται από το κυρωτικό ν.δ. 1105/1972, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 1549/1985).

⁹ Άρθρο 38 της σύμβασης.

¹⁰ Άρθρο 37 της σύμβασης.

¹¹ Άρθρο 39 της σύμβασης.

¹² Τέθηκε σε ισχύ στις 16 Αυγούστου 1976. Η Ελλάδα την κύρωσε στις 10 Φεβρουαρίου 1977 (ν. 348/1976).

αναφέρεται σε *κάθε πράξη που αντίκειται* στους περιγραφόμενους κανόνες¹³. Παραπέρα, περιέχει διατάξεις αντίστοιχες με τις υπόλοιπες προβλέψεις της σύμβασης του 1961 που προαναφέρθηκαν, δηλαδή τις σχετικές με την απειλή στερητικών της ελευθερίας ποινών για τα σοβαρά αδικήματα¹⁴, την τιμώρηση της συμμετοχής, της απόπειρας κ.λπ.¹⁵, την κατάσχεση και δήμευση¹⁶, την υποτροπή¹⁷, την επιφύλαξη υπέρ των συνταγματικών αρχών¹⁸, τη δυνατότητα θέσπισης αυστηρότερων κανόνων¹⁹ και τη διακριτή μεταχείριση των χρηστών, τόσο γενικά όσο και ως δραστών²⁰.

2.3. Σύμβαση του ΟΗΕ κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών του 1988

Το πιο σημαντικό εργαλείο του ΟΗΕ, ενδεχομένως και γενικότερα, είναι η σύμβαση κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών του 1988²¹, η οποία επιστέγασε και ενίσχυσε το διεθνές θεσμικό πλαίσιο που είχε διαμορφωθεί με τις προαναφερθείσες συμβάσεις. Στο πεδίο του ποινικού δικαίου, οι διατάξεις της σύμβασης αυτής αφορούν, μεταξύ άλλων, τα εγκλήματα και τις κυρώσεις, τη δικαιοδοσία, την έκδοση, την αμοιβαία δικαστική συνδρομή²².

Όσον αφορά ειδικότερα τους ορισμούς των εγκλημάτων (άρθρο 3), που οριοθετούν το εύρος της συνεργασίας, χρησιμοποιήθηκε η γνωστή και από τη σύμβαση του 1961 κατάσχεση, με τη διαδοχική *παράθεση* μιας ομάδας συμπεριφορών που σχετίζονται με τα ναρκωτικά²³. Συγκεκριμένα, καταρχάς με βάση την περίπτωση α

¹³ Άρθρο 22§1α της σύμβασης: «Υπό την επιφύλαξιν των συνταγματικών διατάξεων αυτού έκαστον Μέρος θα θεωρή ως ποινικώς κολάσιμον πάσαν πράξιν διαπραχθείσαν εκ προθέσεως ήτις αντιβαίνει εις τινά νόμον ή κανονισμόν εφαρμοζομενον εις εκτέλεσιν των απορρευουσών εκ της παρουσιάζουσας Συμβάσεως υποχρεώσεων αυτού, και θα λαμβάνη τα απαιτούμενα μέτρα ίνα αι σοβαραί παραβάσεις υφίστανται τας δεούσας κυρώσεις, επί παραδείγματι, την ποινήν της φυλακίσεως ή ετέραν στερητικήν της ελευθερίας ποινήν» (το κείμενο προέρχεται από τον κυρωτικό ν. 348/1976).

¹⁴ Άρθρο 22§1α της σύμβασης.

¹⁵ Άρθρο 22§2α(ii) της σύμβασης.

¹⁶ Άρθρο 22§3 της σύμβασης.

¹⁷ Άρθρο 22§2α(iii) της σύμβασης.

¹⁸ Άρθρο 22§2 (εισαγωγική πρόταση) της σύμβασης.

¹⁹ Άρθρο 23 της σύμβασης.

²⁰ Άρθρο 22§1β της σύμβασης.

²¹ Τέθηκε σε ισχύ στις 11 Νοεμβρίου 1990. Η Ελλάδα την κύρωσε στις 28 Ιανουαρίου 1992 (ν. 1990/1991).

²² Βλ. άρθρα 3 ως 7 της σύμβασης.

²³ Αναφορικά με τη σημασία του συγκεκριμένου τρόπου διατύπωσης των ορισμών των εγκλημάτων παράνομης διακίνησης ναρκωτικών, αλλά και άλλων εγκλημάτων (βλ. π.χ. τον ορισμό του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων σε διεθνείς συμβάσεις, στο ενωσιακό δίκαιο και στον Ποινικό Κώδικα), που προφανώς αποδίδει *ευρύτητα* στην ποινικοποίηση, δημιουργώντας ωστόσο ζητήματα νομιμοποίησης της τελευταίας, καθώς οι περιγραφόμενες πράξεις καταλήγουν να περιλαμβάνουν και προστάδια κατά πολύ προγενέστερα των βασικών προσβολών, βλ. *Σ. Παύλου*, Ναρκωτικά. Δογματικά & Ερμηνευτικά Προβλήματα των Ποινικών Διατάξεων του Κώδικα Νόμων για τα

του άρθρου 3§1 της σύμβασης, το αίτημα ποινικοποίησης, χωρίς να συνοδεύεται από γενική επιφύλαξη υπέρ των συνταγματικών αρχών, καθώς τούτη κρίθηκε περιττή και περιοριστική, καλύπτει:

- Πράξεις παραγωγής, παρασκευής, διακίνησης, εισαγωγής/εξαγωγής ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών κατά παράβαση των οριζόμενων στις συμβάσεις του 1961 και του 1971.
- Την καλλιέργεια συγκεκριμένων ναρκωτικών ουσιών κατά παράβαση της σύμβασης του 1961, η οποία προέβλεπε απλά δυνατότητα απαγόρευσης.
- Την κατοχή ή αγορά ναρκωτικού φαρμάκου ή ψυχοτρόπου ουσίας με σκοπό την τέλεση κάποιας από τις προαναφερθείσες δραστηριότητες (και άρα όχι για προσωπική χρήση).
- Την κατασκευή, μεταφορά ή διανομή εξοπλισμού, υλικών ή συγκεκριμένων ουσιών (πρόκειται για ουσίες την κατασκευή και διακίνηση των οποίων ρυθμίζει η ίδια η σύμβαση του 1988), εν γνώσει του ότι θα χρησιμοποιηθούν για την παράνομη καλλιέργεια, παραγωγή ή κατασκευή ναρκωτικών/ψυχοτρόπων ουσιών (= *πρόδρομες* ουσίες)· η §3 του άρθρου παρέχει, εξάλλου, τη δυνατότητα να προβλεφθεί ότι η γνώση θα συνάγεται από πραγματικά περιστατικά.
- Την οργάνωση, διαχείριση ή χρηματοδότηση οποιουδήποτε από τα προαναφερθέντα εγκλήματα. Προχωρώντας ακόμη περισσότερο σε προστάδια και πράξεις συμμετοχικές, αλλά με την επιφύλαξη των συνταγματικών διατάξεων αυτή τη φορά, καλύπτεται κάθε μορφή συμμετοχής (και η συνομωσία), η απόπειρα και η δημόσια πρόκληση τέλεσης οποιουδήποτε εγκλήματος της διάταξης.

Σε ό,τι αφορά την κατοχή, αγορά ή καλλιέργεια που γίνεται κατά παράβαση των συμβάσεων του 1961 και του 1971, *αλλά για προσωπική χρήση*, η σύμβαση του 1988 προβλέπει *υποχρέωση* ποινικοποίησης, αλλά με την επιφύλαξη των συνταγματικών αρχών του νομικού συστήματος κάθε συμβαλλόμενου κράτους (§2). Κατά τα λοιπά, για τους δράστες του συγκεκριμένου εγκλήματος δίνεται η δυνατότητα λήψης, ως πρόσθετων ή *εναλλακτικών*, μέτρων για τη θεραπεία, εκπαίδευση, περίθαλψη, αποκατάσταση ή κοινωνική τους επανένταξη. Ανάλογη δυνατότητα παρέχεται και για την αντιμετώπιση των δραστών των βασικών εγκλημάτων παραγωγής και διακίνησης ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, όμως κατ' εξαίρεση, μόνο για μικρής βαρύτητας πράξεις· στις υπόλοιπες περιπτώσεις τα

Ναρκωτικά, 3^η έκδ., 2008, σ. 88 επ., Ν. Παρασκευόπουλο, Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, 3^η έκδ. 2010, σ. 99, αλλά και Γ. Δημήτρη, Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισήμανσεις), σε *ΕΝΟΒΕ* (επιμ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου), Ο Νέος Νόμος για την Εμπορία Ανθρώπων, 2003, σ. 114-116, Ε. Φυτράκη, σε Ν. Παρασκευόπουλο, Ε. Φυτράκη, Αξιοποιίνες σεξουαλικές πράξεις. Άρθρα 336-353 ΠΚ, 2011, σ. 491, και παραπέρα, για το ενωσιακό δίκαιο, Σ. Παύλου, Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις-Πλαίσιο» της Ε.Ε. Μία ακόμη (επικίνδυνη) πύλη εισόδου του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου στο ελληνικό, Ποινικά Χρονικά 2004, σ. 974-977, *European Criminal Policy Initiative*, Κείμενο αρχών για μια Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική, Ποινική Δικαιοσύνη 2010, σ. 76, Α. Γιαννακούλα, Έγκλημα και Ποινή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2015, σ. 118-125.

πιο πάνω μέτρα είναι δυνατό να αξιοποιούνται σε *συνδυασμό* με την ποινή και όχι ως υποκατάστατα αυτής (§4). Μάλιστα, στην επεξηγηματική έκθεση²⁴ διευκρινίζεται ότι τα μέτρα τούτα, μολονότι λογικά θα εφαρμόζονται κυρίως για τους εξαρτημένους δράστες, δεν περιορίζονται μόνο σε αυτούς και μπορούν, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε έννομης τάξης και τις σταθμίσεις των εθνικών νομοθετών, να ισχύουν και για μη εξαρτημένους δράστες.

Εκτός, όμως, από τις πράξεις που έχουν ως αντικείμενο ναρκωτικές ή ψυχοτρόπους ουσίες, οι συντάκτες της σύμβασης του 1988 προχώρησαν σε μια πολύ σημαντική προσθήκη: προκειμένου να «χτυπήσουν» την οικονομική δύναμη των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που δραστηριοποιούνται στην παράνομη διακίνηση ναρκωτικών²⁵, προέβλεψαν (για πρώτη φορά) την *υποχρέωση ποινικοποίησης του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος* ως προς έσοδα προερχόμενα από τα εν λόγω εγκλήματα²⁶. Σύμφωνα με την επεξηγηματική έκθεση της σύμβασης²⁷, δεδομένων των δυσχερειών ακριβούς περιγραφής του ξεπλύματος και της απουσίας προηγούμενων ρυθμίσεων στο πεδίο του διεθνούς δικαίου, ο ορισμός του εγκλήματος διατυπώθηκε αρκετά αναλυτικά, ώστε οι εθνικοί νομοθέτες να μπορούν να τον διαμορφώσουν όπως αρμόζει στην εσωτερική τους έννομη τάξη· γι' αυτόν το λόγο, άλλωστε, τους αναγνωρίστηκε ρητά «σημαντική ευελιξία» για την επιλογή του τρόπου ανταπόκρισης στη συγκεκριμένη υποχρέωση. Παρόλα αυτά, ο πιο πάνω ορισμός μας είναι αρκετά γνώριμος, καθώς παγιώθηκε με *ελάχιστες παραλλαγές*, περνώντας σταδιακά σε εργαλεία και άλλων διεθνών οργανισμών (στη σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το ξέπλυμα του 1990²⁸, στην απόφαση-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2001/500/ΔΕΥ²⁹, στην οδηγία της ΕΟΚ 91/308/ΕΟΚ για το ξέπλυμα³⁰, αλλά και στη σύγχρονη μορφή της τελευταίας, την οδηγία (ΕΕ) 2015/849), για να καταλήξει έτσι και στην ελληνική νομοθεσία (άρθρο 2§2 ν. 3691/2008), καλύπτοντας, φυσικά, πολύ περισσότερα εγκλήματα.

²⁴ Παράγραφος 3.107 της έκθεσης.

²⁵ H. Ghodse (ed.), *International drug control into the 21st century*, 2008, σ. 5.

²⁶ Άρθρο 3§1β και γ(i) της σύμβασης.

²⁷ Παράγραφος 3.51 της έκθεσης.

²⁸ «Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime», Strasbourg, 8.11.1990, European Treaty Series - No.141. Βλ. άρθρο 6§1 της σύμβασης, όπου η περίπτωση του «μη γνήσιου» ξεπλύματος τίθεται ρητά υπό την επιφύλαξη των συνταγματικών αρχών των συμβαλλόμενων κρατών, και την §4 για το δικαίωμα διατύπωσης επιφυλάξεων.

²⁹ Βλ. το άρθρο 2 της απόφασης-πλαίσιο, η οποία παραπέμπει στη σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, αφαιρώντας όμως το δικαίωμα διατύπωσης επιφυλάξεων και προσθέτοντας αίτημα για ορισμένη ποινή.

³⁰ Μετά από αλληπάλληλες αντικαταστάσεις της οδηγίας του 1991, σήμερα ισχύει η οδηγία (ΕΕ) 2015/849 της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (βλ. τον ορισμό στο άρθρο 1§3 τούτης), ως προς την οποία εκκρεμεί και πρόταση τροποποίησης (COM(2016) 0450 τελικό).

Στην ίδια κατεύθυνση, δηλαδή της στέρσης του οικονομικού οφέλους από το δράστη, το άρθρο 5 της σύμβασης του 1988 καλεί τα κράτη (αναφορικά με τα περιγραφόμενα εγκλήματα, εκτός από εκείνα που συνδέονται με την προσωπική χρήση) να καταστήσουν δυνατή τη **δήμευση**: *εσόδων ή περιουσίας η αξία της οποίας αντιστοιχεί με αυτή των εσόδων, ή της περιουσίας στην οποία έχουν τυχόν μετασχηματισθεί τα έσοδα, ή της περιουσίας με την οποία έχουν τυχόν αναμειχθεί τα έσοδα, αλλά και ωφελημάτων προερχόμενων από τα έσοδα ή τη μετασχηματισθείσα περιουσία ή την αναμειχθείσα περιουσία*. Η διάταξη εισάγει και κανόνες για τη *συνεργασία* μεταξύ των εθνικών αρχών, στους οποίους παραπέμπει ευθέως το άρθρο 40 του ν. 4139/2013. Επιπρόσθετα, τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται³¹ να εξετάσουν το ενδεχόμενο *αντιστροφής του βάρους απόδειξης και ανάθεσης στο δράστη της υποχρέωσης να αποδείξει τη νόμιμη προέλευση της περιουσίας του*. πρόκειται για μια επιλογή που αργότερα συζητήθηκε έντονα και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης³².

Κλείνοντας ως προς τη σύμβαση του 1988, θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι περιέχει διατάξεις για την *εξασφαλιστική δήμευση* (ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, υλών και εξοπλισμού ή άλλων μέσων που χρησιμοποιούνται ή προορίζονται να χρησιμοποιηθούν για την τέλεση των εγκλημάτων)³³, για την *υφ' όρον απόλυση* (: να λαμβάνεται υπόψη ο σοβαρός χαρακτήρας των αδικημάτων)³⁴, για την *παραγραφή* (: ζητείται και η πρόβλεψη μεγάλου χρόνου παραγραφής)³⁵, για την *υποτροπή* (: πρέπει να λαμβάνεται υπόψη προηγούμενη καταδίκη, στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό, στο βαθμό που το επιτρέπει η εθνική νομοθεσία)³⁶ και για *επιβαρυντικές περιστάσεις* (: οι αρμόδιες δικαστικές αρχές θα πρέπει να μπορούν να λάβουν υπόψη την ανάμιξη οργανωμένης εγκληματικής ομάδας στο έγκλημα, τη χρήση βίας ή όπλων από το δράστη, την εκμετάλλευση για την τέλεση του εγκλήματος δημόσιας θέσης που κατέχει, την πρόκληση θυμάτων μεταξύ ανηλίκων ή τη χρησιμοποίηση ανηλίκων, την τέλεση εγκλήματος σε σωφρονιστικό κατάστημα, ή σε εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλους χώρους όπου συγκεντρώνονται μαθητές και σπουδαστές για εκπαιδευτικές, αθλητικές και κοινωνικές δραστηριότητες)³⁷. οι τελευταίες προβλέψεις αποτυπώνονται σε σημαντικό βαθμό στο άρθρο 22 του ν. 4139/2013 με τίτλο «Διακεκριμένες περιπτώσεις», αλλά και στο άρθρο 23§2β του νόμου (όπου αξιολογείται η χρήση όπλων).

³¹ Άρθρο 5§7 της σύμβασης.

³² Βλ. σε <http://www.consilium.europa.eu/register/el/content/int/?typ=ADV> ενδεικτικά το έγγραφο του Συμβουλίου 14209/02 στις συζητήσεις για την εκτεταμένη δήμευση κατά την απόφαση-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ.

³³ Άρθρο 5§1β της σύμβασης.

³⁴ Άρθρο 3§7 της σύμβασης – πρβλ. το άρθρο 35 του ν. 4139/2013.

³⁵ Άρθρο 3§8 της σύμβασης.

³⁶ Άρθρο 3§5η της σύμβασης.

³⁷ Άρθρο 3§5α-ζ της σύμβασης.

Γίνεται, λοιπόν, συνολικά αντιληπτό ότι το πλαίσιο των ρυθμίσεων του ΟΗΕ για τα ναρκωτικά, αν και δεν είναι πρόσφατο, είναι ευρύ, συστηματικό και ιδιαίτερα προωθημένο. Ελλείμματα εφαρμογής και αποτελεσματικότητας εξακολουθούν να διαπιστώνονται και αποδίδονται ιδίως στην ανομοιόμορφη ανταπόκριση των κρατών προς τις συμβατικές υποχρεώσεις τους³⁸. Οι παγκόσμιες διαστάσεις του προβλήματος των ναρκωτικών, πάντως, έχουν ως αποτέλεσμα οι δράσεις των διεθνών οργανισμών να εξακολουθούν να βρίσκονται στο επίκεντρο των προσπαθειών καταπολέμησης του προβλήματος, όπως επιβεβαιώνει και η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα παρουσιαστεί αμέσως παρακάτω.

3. Το νομικό πλαίσιο σε ευρωπαϊκό επίπεδο

3.1. Συμβούλιο της Ευρώπης

Σημαντική δραστηριότητα υπάρχει στους κόλπους του Συμβουλίου της Ευρώπης, καταρχήν, όμως, όχι σε συμβατικό επίπεδο³⁹. Ως συναφείς συμβατικές πράξεις θα πρέπει να καταγραφούν το Σύμφωνο κατά του παράνομου εμπορίου δια θαλάσσης, που υιοθετήθηκε βάσει της σύμβασης του ΟΗΕ του 1988⁴⁰, αλλά και η προαναφερθείσα σύμβαση του 1990 για τη δήμευση και το ξέπλυμα, καθώς, παρότι τελικά αφορά πολύ περισσότερα εγκλήματα, στην πραγματικότητα αποτελεί το απότοκο εργασιών που ξεκίνησαν το 1986 για ένα νομικό εργαλείο ρύθμισης της δικαστικής συνεργασίας στο πεδίο της καταπολέμησης του λαθρεμπορίου ναρκωτικών, με στόχο ιδίως τα οικονομικά οφέλη που τούτο αποφέρει⁴¹.

8

3.2. Ευρωπαϊκή Ένωση

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από την άλλη πλευρά, το βασικό νομικό εργαλείο στο πεδίο του ποινικού δικαίου είναι η **απόφαση-πλαίσιο 2004/757/ΔΕΥ**, η οποία μεταφέρει στην ενωσιακή έννομη τάξη πολλές από τις ποινικού χαρακτήρα προβλέψεις των

³⁸ Βλ. Αξιολόγηση της εφαρμογής των τριών Συνθηκών σε *H. Ghodse* (ed.), *International drug control into the 21st century*, 2008, σ. 41-50.

³⁹ Βλ. ιδίως τη δράση της Ομάδας Pompidou του Συμβουλίου της Ευρώπης σε <http://www.coe.int/T/dg3/pompidou/> (αλλά και σε <http://www.okana.gr/2012-05-02-08-47-43/diethneiseurwpaikes-summetoxes/item/157-pompidou>) και παραπέρα, για μη νομοθετική δραστηριότητα στην Ευρώπη, βλ. *Σ. Παύλου*, *Ναρκωτικά. Δογματικά & Ερμηνευτικά Προβλήματα των Ποινικών Διατάξεων του Κώδικα Νόμων για τα Ναρκωτικά*, 3^η έκδ., 2008, σ. 38-42, και παραπομπές.

⁴⁰ «Agreement on Illicit Traffic by Sea, implementing Article 17 of the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances», Strasbourg, 31.1.1995, European Treaty Series - No. 156.

⁴¹ Τούτο είναι απόλυτα εμφανές στην επεξηγηματική έκθεση της σύμβασης του 1990. Από τις πολλές αναφορές βλ. ενδεικτικά τις σκέψεις 1, 8, 14 και 27 της έκθεσης.

συμβάσεων του ΟΗΕ, συμπληρώνοντας τούτες με ιδιαίτερες ρυθμίσεις. Πιο αναλυτικά:

- Οι ορισμοί των εγκλημάτων της απόφασης-πλαίσιο⁴² αποτελούν μεταφορά (σχεδόν αντιγραφή)⁴³ των ορισμών της σύμβασης του 1988, ενώ, για την εφαρμογή των διατάξεων της πράξης, γίνεται *παραπομπή* στις ναρκωτικές ουσίες της σύμβασης του 1961, στις ψυχοτρόπους ουσίες της σύμβασης του 1971 και στις πρόδρομες ουσίες της σύμβασης του 1988.

- Η απόφαση-πλαίσιο *διαφοροποιείται* στο βαθμό που διευκρινίζει ρητά ότι δεν καλύπτει οποιαδήποτε πράξη παραγωγής, διακίνησης κ.λπ. τελείται με *αποκλειστικό σκοπό την προσωπική κατανάλωση*⁴⁴. πολύ περισσότερο, άλλωστε, δεν καλύπτει την ίδια την προσωπική κατανάλωση, δηλώνοντας, ωστόσο, ότι τούτο οφείλεται στην αρχή της επικουρικότητας που υπαγορεύει πως «η δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να εστιαστεί στα σοβαρότερα είδη αδικημάτων σχετικά με τα ναρκωτικά» και δεν ισοδυναμεί με υπόδειξη προς τους εθνικούς νομοθέτες να κάνουν το ίδιο⁴⁵. Επίσης, η απόφαση-πλαίσιο δεν καλύπτει πράξεις προπαρασκευαστικές σχετικές με υλικά και μέσα, ούτε την κατοχή ως τρόπο τέλεσης αναφορικά με τις πρόδρομες ουσίες⁴⁶. Εξάλλου, η Ένωση, προφανώς επειδή διέθετε αυτοτελή εργαλεία για το ξέπλυμα και το οργανωμένο έγκλημα, δεν ενέταξε στη συγκεκριμένη απόφαση-πλαίσιο συναφείς διατάξεις.

- Αισθητή διαφορά μεταξύ των κανόνων ενωσιακού και διεθνούς δικαίου υπάρχει ασφαλώς στο πεδίο των ποινικών κυρώσεων⁴⁷, καθώς η Ένωση διαθέτει την

⁴² Άρθρο 2§1 της απόφασης-πλαίσιο: «Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να τιμωρούνται ποινικώς οι ακόλουθες εκ προθέσεως τελεσθείσες πράξεις, όταν τελούνται χωρίς να υπάρχει σχετικό δικαίωμα:

α) η παραγωγή, η κατασκευή, η εκχύλιση, η παρασκευή, η προσφορά, η διάθεση προς πώληση, η διανομή, η πώληση, η παράδοση υπό οποιοσδήποτε συνθήκες, η μεσιτεία, η αποστολή, η διαμετακόμιση, η μεταφορά, η εισαγωγή ή η εξαγωγή ναρκωτικών·

β) η καλλιέργεια της μήκωνος της υπονοφόρου, της κόκας ή της ινδικής καννάβης·

γ) η κατοχή ή η αγορά ναρκωτικών που αποβλέπει στην τέλεση μιας εκ των πράξεων που αναφέρονται στο στοιχείο α)·

δ) η κατασκευή, η μεταφορά, η διανομή πρόδρομων ουσιών, εφόσον ο δράστης γνωρίζει ότι πρόκειται να χρησιμοποιηθούν κατά ή με σκοπό την παράνομη παραγωγή ή κατασκευή ναρκωτικών»

⁴³ Για τις περιπτώσεις υιοθέτησης προβλέψεων διεθνών συμβάσεων από τα ενωσιακά εργαλεία στο πεδίο του ποινικού δικαίου, τους λόγους και τη σημασία της συγκεκριμένης επιλογής, βλ. Α. Γιαννακούλα, Έγκλημα και Ποινή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2015, σ. 66-91.

⁴⁴ Την εξαίρεση των εγκλημάτων που τελούνται με σκοπό την προσωπική κατανάλωση πρότεινε η Επιτροπή (COM(2001) 259 τελικό).

⁴⁵ Σκέψη 4 του προοιμίου της απόφασης-πλαίσιο.

⁴⁶ Συναφώς διατυπώθηκαν επιφυλάξεις από πολλά κράτη μέλη και την Επιτροπή, ενώ η Γαλλία επισήμανε ότι οι σχετικές συμπεριφορές πρέπει να αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της απόπειρας (βλ. έγγραφο του Συμβουλίου 5733/02).

⁴⁷ Βλ. P. Asp, Harmonisation of Penalties and Sentencing within the EU, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 2013, σ. 53 επ., T. Elholm, Does EU Criminal Cooperation Necessarily Mean Increased Repression in the Nordic countries?, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 2009, σ. 191 επ., Α. Γιαννακούλα, Approximation of criminal penalties in the EU: Comparative

ξεχωριστή δυνατότητα να προβαίνει σε προσέγγιση του ανώτατου ορίου των στερητικών της ελευθερίας ποινών στις νομοθεσίες των κρατών μελών. Ως προς τις βασικές μορφές των εγκλημάτων ορίστηκε ότι το ανώτατο όριο της απειλούμενης ποινής δεν μπορεί να είναι μικρότερο από 1 (ως 3)⁴⁸ χρόνια⁴⁹. Η τιμή αυτή δεν αποδίδει την αντίληψη των ενωσιακών οργάνων για τη βαρύτητα της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών, αλλά προέκυψε έπειτα από τις διαφωνίες ορισμένων κρατών μελών για την ένταξη και πράξεων μικροδιακινητών στον ορισμό των εγκλημάτων κατά την απόφαση-πλαίσιο, εξαιτίας των οποίων τέθηκε συμβιβαστικά

review of the methods used and the provisions adopted – Future perspectives and proposals, European Criminal Law Review 2015, σ. 133 επ.

⁴⁸ Το 2002 το Συμβούλιο της Ένωσης υιοθέτησε *σύστημα* για την προσέγγιση των στερητικών της ελευθερίας ποινών (βλ. τα έγγραφα του Συμβουλίου 9141/02 και 16542/2/09· η χρήση του συστήματος εγκαταλείφθηκε σύντομα μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας, κυρίως λόγω της επιμονής της Επιτροπής). Με βάση το σύστημα εκείνο, που αποτελούνταν από τέσσερα επίπεδα (1ο: 1-3 χρόνια· 2ο: 2-5 χρόνια· 3ο: 5-10 χρόνια· 4ο: 10 χρόνια), όποτε η Ένωση έκρινε ότι απαιτείται να προχωρήσει σε προσέγγιση των ποινών για συγκεκριμένο έγκλημα, επέλεγε ένα επίπεδο, το οποίο λειτουργούσε ως *ελάχιστο για το ανώτατο όριο της απειλούμενης ποινής στα εθνικά δίκαια*. Ειδικότερα, η επιλογή επιπέδου με *πλαίσιο* ποινής (π.χ. 1-3 χρόνια) σήμαινε ότι κάθε εθνικός νομοθέτης έπρεπε να θέσει το ανώτατο όριο της απειλούμενης ποινής για το έγκλημα αυτό οπωσδήποτε πάνω από τη *βάση* του πλαισίου (δηλ. τον 1 χρόνο), ενώ η οροφή του πλαισίου (εδώ τα 3 χρόνια) λειτουργούσε ενδεικτικά και δεν ήταν δεσμευτική (= ο εθνικός νομοθέτης μπορούσε να επιλέξει και υψηλότερη τιμή ποινής).

⁴⁹ Άρθρο 4 της απόφασης-πλαίσιο 2004/757/ΔΕΥ: «1. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία ώστε τα εγκλήματα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3 να επισύρουν αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις.

Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία ώστε τα εγκλήματα που αναφέρονται στο άρθρο 2 να επισύρουν μέγιστη στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας μεταξύ ενός και τριών ετών τουλάχιστον.

2. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε τα εγκλήματα που αναφέρονται στο άρθρο 2 παράγραφος 1 στοιχεία α), β) και γ) να επισύρουν μέγιστη στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας μεταξύ πέντε και δέκα ετών τουλάχιστον σε καθεμία από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) όταν το έγκλημα αφορά μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών

β) όταν το έγκλημα είτε αφορά ναρκωτικά τα οποία βλάπτουν τα μέγιστα την υγεία, είτε προκάλεσε σημαντικές βλάβες στην υγεία πολλών προσώπων.

3. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε τα εγκλήματα που αναφέρονται στην παράγραφο 2 να επισύρουν μέγιστη στερητική της ελευθερίας ποινή δέκα ετών τουλάχιστον όταν το έγκλημα διαπράττεται στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, όπως αυτή ορίζεται στην κοινή δράση 98/733/ΔΕΥ, της 21ης Δεκεμβρίου 1998, σχετικά με το αξιόποιο της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε τα εγκλήματα που αναφέρονται στο άρθρο 2 παράγραφος 1 στοιχείο δ) να επισύρουν μέγιστη στερητική της ελευθερίας ποινή πέντε έως δέκα ετών τουλάχιστον όταν διαπράττονται στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, όπως αυτή ορίζεται στην κοινή δράση 98/733/ΔΕΥ, και οι πρόδρομες ουσίες υπάρχει πρόθεση να χρησιμοποιηθούν κατά την (ή για την) παραγωγή ναρκωτικών υπό τις περιστάσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 2 στοιχείο α) ή β).

5. Με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων των θυμάτων ή των καλόπιστων τρίτων, κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα που καθιστούν δυνατή τη δήμευση των ουσιών οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 2 και 3, των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν ή επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν για τα εγκλήματα αυτά και των προϊόντων που αποκτήθηκαν από τα εγκλήματα αυτά, ή τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων, η αξία των οποίων αντιστοιχεί στα εν λόγω προϊόντα, ουσίες ή μέσα.

Οι όροι «δήμευση», «μέσα», «προϊόντα» και «περιουσιακά στοιχεία» νοούνται κατά την έννοια του άρθρου 1 της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1990 για το ξέπλυμα, την έρευνα, την κατάσχεση και δήμευση των προϊόντων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες».

ο στόχος η προσέγγιση των ποινών να εξασφαλίσει τουλάχιστον τη δυνατότητα ενεργοποίησης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Έτσι, το ελάχιστο ανώτατο όριο ποινής στις διακεκριμένες μορφές των εγκλημάτων είναι σημαντικά μεγαλύτερο: 5 (ως 10) χρόνια και 10 χρόνια (για ιδιαίτερα διακεκριμένη εκδοχή)⁵⁰. Τούτες οι διακεκριμένες εκδοχές είναι επίσης γνωστές στην ελληνική νομοθεσία, καθώς αποτυπώνονται στο άρθρο 23§1α του ν. 4139/2013 («Ιδιαίτερα διακεκριμένες περιπτώσεις»), και πρόκειται βασικά για τις περιπτώσεις όπου το έγκλημα αφορά μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών, ή αφορά ναρκωτικά τα οποία βλάπτουν τα μέγιστα την υγεία, ή προκάλεσε σημαντικές βλάβες στην υγεία πολλών προσώπων⁵¹.

- Τέλος, η απόφαση-πλαίσιο για τα ναρκωτικά είναι μία από τις τρεις νομοθετικές πράξεις της Ένωσης που εισήγαγαν τις επονομαζόμενες «ελαφρυντικές περιστάσεις»⁵². Στην ουσία, με τον όρο αυτό νοούνται τα μέτρα τα οποία στο νόμο για τα ναρκωτικά θεμελιώνονται στο άρθρο 27 (και επίσης εξετάστηκαν στο παρόν σεμινάριο) ως «ευνοϊκά μέτρα». Η ενωσιακή πράξη προϋποθέτει ο δράστης να έχει τερματίσει τις δραστηριότητές του στον τομέα της διακίνησης ουσιών και να παρέχει στις αρχές πληροφορίες που δε θα μπορούσαν να αποκτηθούν διαφορετικά και βοηθούν στην αποτροπή εγκλήματος, έστω και εν μέρει, ή στον εντοπισμό δραστών, ή στην ανεύρεση αποδεικτικών στοιχείων, ή στην αποτροπή μελλοντικών παρόμοιων εγκλημάτων⁵³.

Συνολικά, η απόφαση-πλαίσιο 2004/757/ΔΕΥ εμφανίζει σαφή προστιθέμενη αξία σε σχέση με τις διεθνείς συμβάσεις του ΟΗΕ, καθώς εισάγει πρόσθετες προβλέψεις (π.χ. ποινές) και ενεργοποιεί την ασφαλώς πιο δραστική ενωσιακή δικαστική συνεργασία (σύγκρινε π.χ. το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης με την έκδοση). Επιπλέον, διαθέτει ξεχωριστή νομική ισχύ, δεδομένου ότι από την 1^η Δεκεμβρίου 2014, με βάση τα άρθρα 9 και 10 του πρωτοκόλλου 36 της Συνθήκης της

⁵⁰ Α. Γιαννακούλα, Έγκλημα και Ποινή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2015, σ. 372-373.

⁵¹ Η επιβάρυνση της ποινής ορθά στηρίζεται στην προσβολή περισσότερων φορέων ή στην πρόκληση εντονότερης προσβολής για κάθε φορέα. Ωστόσο, η διατύπωση που υιοθετήθηκε ήταν αόριστη και συνεπώς θα έπρεπε να είχε εξειδικευθεί από τους εθνικούς νομοθέτες – βλ. κριτική σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Οι νέες επιβαρυντικές μορφές διακίνησης ναρκωτικών του άρθρου 23Α Ν 3459/2006 - Επίταση της ποινικής καταστολής και αρχή της αναλογικότητας, Ποινική Δικαιοσύνη 2009, σ. 746, Κ. Κοσμάτος, Σχόλιο: Οι πρόσφατες τροποποιήσεις του Κώδικα Νόμων για τα Ναρκωτικά (ν. 3459/2006) με το ν. 3727/2008, σε Ν. Παρασκευόπουλου, Κ. Κοσμάτου, Ναρκωτικά, Συμπλήρωμα, 2009, σ. 156-157.

⁵² Οι άλλες δύο είναι η απόφαση-πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ για το οργανωμένο έγκλημα (άρθρο 4) και η οδηγία (ΕΕ) 2017/541 για την τρομοκρατία (άρθρο 16).

⁵³ Ενδεικτικά βλ. συναφώς Ν. Παρασκευόπουλο, σε Λ. Μαργαρίτη, Ν. Παρασκευόπουλο, Ποινολογία. Άρθρα 50-133 ΠΚ, 7^η έκδ., 2005, σ. 477, και Οι πλειοψηφίες στο στόχαστρο, 2003, σ. 78-80, Α. Παπαδαμάκη, Μεταμέλεια και ευνοϊκή μεταχείριση: Αντεγκληματική αναγκαιότητα ή δικαιοκρατικό έλλειμμα;, σε Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών, Εγκληματικότητα και κράτους δικαίου. Το παράδειγμα της βίας, των ναρκωτικών και της λαθρομετανάστευσης, 2009, σ. 142, και σε Α. Ζαχαριάδη, Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187 Β ΠΚ), σε τιμητικό τόμο Ι. Μανωλεδάκη ΙΙ, 2007, σ. 775-776.

Λισσαβώνας, η Επιτροπή ασκεί για τις αποφάσεις-πλαίσιο τις εξουσίες που έχει για τον έλεγχο συμμόρφωσης των κρατών μελών με τις ενωσιακές οδηγίες⁵⁴, ο οποίος, όπως είναι γνωστό, περιλαμβάνει και την προσφυγή στο ΔΕΕ για την επιβολή κυρώσεων σε βάρος των κρατών μελών που δε μεταφέρουν ορθά το ενωσιακό δίκαιο (άρθρο 260 ΣΛΕΕ). Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι στο πλαίσιο της προπαρασκευής της συγκεκριμένης πράξης συζητήθηκαν για πρώτη φορά καίρια ζητήματα για την ίδια την ενωσιακή αρμοδιότητα στο πεδίο του ποινικού δικαίου, όπως π.χ. η δυνατότητα της Ένωσης να θεσπίζει ή όχι επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις· κυρίως, όμως, αναδείχτηκαν (στο «στενότερο» χώρο της Ένωσης σε σύγκριση με τον αντίστοιχο του ΟΗΕ) οι σοβαρές διαφορές μεταξύ των πολιτικών και νομοθετικών επιλογών των κρατών μελών στην αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών, οι οποίες οδήγησαν σε συμβιβασμούς και στην τελική υιοθέτηση ενός εργαλείου που δεν κατατάσσεται ανάμεσα στα ιδιαίτερα προωθημένα εργαλεία της Ένωσης (όπως είναι π.χ. οι πράξεις για την τρομοκρατία, τη σεξουαλική εκμετάλλευση ή κακοποίηση παιδιών, την εμπορία ανθρώπων).

Όσον αφορά την εφαρμογή της απόφασης-πλαίσιο, στην έκθεση αξιολόγησης που εκπόνησε η Επιτροπή το 2009⁵⁵ διαπιστώθηκε βασικά, ως προς τα κράτη μέλη που ανταποκρίθηκαν στην υποχρέωση διαβίβασης στοιχείων της νομοθεσίας τους (η χώρα μας δεν ήταν μεταξύ των κρατών αυτών), ότι:

- οι σχετικοί εθνικοί νόμοι εμφανίζουν ανομοιομορφία στους χρησιμοποιούμενους όρους, όμως επί της ουσίας καλύπτουν κατά κανόνα το απαιτούμενο πεδίο αξιοποίησης·
- ορισμένες πράξεις, ιδίως εκείνες που έχουν ως αντικείμενο πρόδρομες ουσίες, συχνά δεν αντιμετωπίζονται αυτοτελώς, αλλά μέσω των θεσμών της απόπειρας και της συμμετοχής, επιλογή που αποδοκιμάζεται από την Επιτροπή, καθώς έτσι αποκλείεται η τιμώρηση της απόπειρας και της συμμετοχής σε αυτές·
- παρά τη συμμόρφωση των κρατών μελών προς την ενωσιακή πράξη, παρέμειναν οι «νομικές ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών» στο επίπεδο των ποινών που απειλούνται για τα περιγραφόμενα εγκλήματα, αλλά και ερωτήματα σχετικά με πραγματική επιβολή και έκτιση των ποινών.

Με κριτήριο τα πιο πάνω κεντρικά συμπεράσματα και τη μη ανταπόκριση έξι κρατών μελών στον έλεγχο της Επιτροπής, η τελευταία εκτίμησε πως η εφαρμογή της απόφασης-πλαίσιο συνολικά «δεν ήταν πλήρως ικανοποιητική». Παρόλα αυτά, η εκκρεμούσα πρόταση τροποποίησής της παρεμβαίνει ελάχιστα στο περιεχόμενο που πιο πάνω παρουσιάστηκε.

⁵⁴ Βλ. συναφώς την Ετήσια έκθεση της Επιτροπής για το 2014 «Παρακολούθηση της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης» (COM(2015) 329 τελικό, σ. 23: «2. Μετάβαση "τρίτου πυλώνα": Η αστυνομική και η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις πλέον ισότιμες με άλλες πολιτικές της ΕΕ»).

⁵⁵ COM(2009)669 τελικό.

Για την ακρίβεια, η **πρόταση οδηγίας της Επιτροπής COM(2013) 618** είναι η μοναδική από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας και μέχρι σήμερα που δεν αποβλέπει σε αντικατάσταση απόφασης-πλαίσιο⁵⁶, αλλά μόνο σε τροποποίησή της (και άρα διατήρησή της ως νομικής πράξης)⁵⁷. Ως στόχος της προσδιορίζεται η «επέκταση του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων της Ένωσης σχετικά με το ποινικό δίκαιο περί παράνομης διακίνησης ναρκωτικών στις νέες ψυχοδραστικές ουσίες που συνιστούν σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, και, όπου συντρέχει περίπτωση, για την κοινωνία». Έτσι, η τροποποίηση αφορά τον κατάλογο των ουσιών (και όχι τον ορισμό των εγκλημάτων ούτε -πολύ περισσότερο- τις κυρώσεις), τον οποίο, πάντως, προβλέπεται ότι θα εξουσιοδοτηθεί να τροποποιεί, με συγκεκριμένους όρους, η Επιτροπή για την υπαγωγή των νέων ψυχοδραστικών ουσιών στον ορισμό του όρου «ναρκωτικό». Ωστόσο, ακόμη και αυτή η φαινομενικά περιορισμένη παρέμβαση, που προφανώς αποσκοπεί στον εκσυγχρονισμό της ενωσιακής νομοθεσίας και την εξασφάλιση ορισμένης ευελιξίας, δεν κατέστη εύκολο να υιοθετηθεί, ενώ εξακολουθούν να εκφράζονται αντιρρήσεις για το εύρος της ποινικοποίησης, όπως τούτο θα προκύψει από την επέκταση των ήδη προβλεπόμενων τρόπων τέλεσης του εγκλήματος στις νέες ουσίες⁵⁸.

Παράλληλα, η Ένωση αποδίδει (και η ίδια) ιδιαίτερη σημασία στη *δήμευση*. Το Μάιο του 2017, η αξιολόγηση του προγράμματός της «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Ναρκωτικά» (COM(2017) 195), τόνισε τον κομβικό ρόλο που διαδραματίζει η εφαρμογή της οδηγίας 2014/42/ΕΕ για τη δήμευση στην αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών. Βέβαια, η σχέση μεταξύ των δύο παρουσιάζει ενδιαφέρον και με την αντίστροφη θεώρηση, εξετάζοντας δηλαδή το ρόλο του στόχου της καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών στην καθιέρωση εξαιρετικά προωθημένων μορφών δήμευσης στην Ένωση, καθώς, με αφετηρία τις διαδικασίες που είχαν θεσμοθετηθεί εντός ορισμένων κρατών μελών για τη δήμευση προϊόντων που *τεκμαίρονταν* ως προερχόμενα από λαθρεμπόριο ναρκωτικών και τη συναφή επιτρεπτική νομολογία του ΕΔΔΑ⁵⁹, προκειμένου να

⁵⁶ Όπως έχει γίνει στις περιπτώσεις της εμπορίας ανθρώπων, της σεξουαλικής εκμετάλλευσης/κακοποίησης παιδιών, των επιθέσεων σε συστήματα πληροφοριών, της τρομοκρατίας (και εν μέρει της δήμευσης).

⁵⁷ Έτσι και στην πιο πρόσφατη μορφή της πράξης – βλ. το έγγραφο του Συμβουλίου 9567/17.

⁵⁸ Ενδεικτικά, βλ. το έγγραφο του Συμβουλίου 9955/17, όπου Δήλωση της Αυστρίας πως «η κατοχή ή η αγορά νέων ψυχοδραστικών ουσιών από μόνη της δεν πληροί τα κριτήρια» του άρθρου 83§1 ΣΛΕΕ για τη θεμελίωση αρμοδιότητας της Ένωσης («ιδιαιτέρως σοβαρή εγκληματικότητα με διασυνοριακή διάσταση») – να σημειωθεί ότι η Δήλωση αφορά, δηλαδή, το άρθρο 2§1γ της απόφασης-πλαίσιο και την κατοχή ή αγορά που γίνονται με σκοπό την παραγωγή ή διακίνηση όπως ορίζονται στο άρθρο 2§1α της πράξης.

⁵⁹ Βλ. συναφώς τις θέσεις Επιτροπής στην πρότασή της COM(2012) 085 και παραπέρα *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*, Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίδρασή της στην εθνική μας έννομη τάξη: σημεία αιχμής των σύγχρονων ενωσιακών επιλογών και δικαιοκρατικές προκλήσεις σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, σε *Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων*, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, 2013, σ. 69 επ, *την ίδια*, Η δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στο πλαίσιο της Ε.Ε.: Η πρόταση της Επιτροπής του 2012 και οι νέες προκλήσεις για το κράτος δικαίου, *Ποινικά Χρονικά* 2013, σ. 401 επ., *Α. Γιαννακούλα*, Έγκλημα και Ποινή στην

στερηθούν οι εγκληματικές οργανώσεις των κερδών τους, η Ένωση θέσπισε αρχικά απόφαση-πλαίσιο και πλέον την πιο πάνω οδηγία, στην οποία προβλέπει την «εκτεταμένη δήμευση», η οποία έχει επικριθεί στην Ελλάδα για ασυμβατότητα με τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου (νομιμότητα, ενοχή, αναλογικότητα). Επιπρόσθετα, η οδηγία περιέχει ρυθμίσεις σχετικά με τη θεμελίωση της δυνατότητας επιβολής δήμευσης στις περιπτώσεις όπου αυτή είναι κανονικά αδύνατη λόγω απουσίας του κατηγορουμένου και για τη «δήμευση εις χείρας τρίτου». Η πρακτική σημασία των πιο πάνω ρυθμίσεων είναι εμφανής, δεδομένου ότι έχει ήδη επηρεάσει το εθνικό μας δίκαιο βάσει του ελληνικού νόμου ενσωμάτωσης 4478/2017· οι πραγματικές της διαστάσεις, όμως, θα αναδειχθούν και με την αναμενόμενη θέσπιση *κανονισμού* για την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων δήμευσης στην Ένωση, ο οποίος θα πρέπει να εφαρμόζεται ευθέως από τις ελληνικές δικαστικές αρχές⁶⁰.

4. Συμπεράσματα και εκτιμήσεις

Το διεθνές θεσμικό πλαίσιο είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στο πεδίο της αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκωτικών μέσω του ποινικού δικαίου. Τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης δράσης μπορούν να εντοπιστούν στην προώθηση της διακρατικής συνεργασίας σε *παγκόσμιο* επίπεδο, στην *έντονη επίδραση* στα επιμέρους εθνικά δίκαια και στην κατά καιρούς εισαγωγή *εξαιρετικών* θεσμών. Παρά την κινητοποίηση αυτή, ωστόσο, παρατηρεί κανείς ότι η καταπολέμηση του προβλήματος ανήκει *μόνιμα* στις προτεραιότητες των διεθνών οργανισμών, καθώς εξακολουθεί να αποτελεί μείζον πρόβλημα στις επιμέρους κοινωνίες. Πάντα επίκαιρο είναι, συνεπώς, και το δίλημμα αν η επίλυση του προβλήματος βρίσκεται στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της καταστολής ή στην παραδοχή ότι υπάρχουν όρια σε αυτά που μπορεί να πετύχει το ποινικό δίκαιο στο συγκεκριμένο χώρο. Σε κάθε περίπτωση, τα δογματικά και πρακτικά ζητήματα που τέθηκαν και σήμερα καταδεικνύουν πως η τήρηση των θεμελιωδών αρχών και κανόνων δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αντίπαλος της αποτελεσματικότητας, αλλά ως προϋπόθεσή της.

Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προσέγγιση των ορισμών των εγκλημάτων και των ποινών στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2015, σ. 332-350.

⁶⁰ Βλ. COM(2016) 819: Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης σε <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52016PC0819&qid=1503749490525>.